

AKTUELNI PROBLEMI EKONOMIKE U KONCEPCIJI OPŠTENARODNOG ODBRAMBENOG RATA

U našoj vojnostručnoj literaturi i publicistici poslednjih godina sve više mesta zauzimaju pitanja i problemi ekonomike u vezi sa odbranom zemlje. Interes za ta pitanja javlja se i kod nas, prvenstveno u vezi sa iskustvima stečenim u dva poslednja svetska rata, ali i sa objektivnim stanjem u međunarodnim odnosima koji su konstantno opterećeni ratnom opasnošću. S obzirom na to smatram da smo dužni, polazeći, pre svega, od naših konkretnih uslova, mogućnosti i potreba, ukazati na osnovna pitanja i probleme naše ekonomike sa stanovišta odbrane i na taj način uticati da se ta pitanja i problemi što solidnije izučavaju i što adekvatnije rešavaju.

Ne osporavajući u mnogo čemu vanredan značaj dosadašnjih iskustava u toj oblasti, treba ipak ukazati na neke važne karakteristike tih iskustava koja se uočavaju, polazeći od savremenih uslova razvoja ratne tehnike i naoružanja.

Iskustva prvog i drugog svetskog rata neosporno dokazuju da su ekonomski problemi, usled povećane uloge ratne tehnike, njene količine i raznovrsnosti, vanredno narasli.¹ Rat se praktično pretvorio u takmičenje izdržljivosti i sposobnosti zaraćenih strana da zadovolje ogromno narasle potrebe i to krajnjim naprezanjem i iscrpljivanjem njihovih ekonomskih, a naročito proizvodnih izvora. Međutim, u isto vreme je karakteristično to što su se ovi ratovi vodili na ograničenom prostoru i što relativno veliki delovi teritorije zaraćenih strana nisu bili direktno izloženi ratnim dejstvima. Postojala je uvek nekakva granica između fronta i pozadine, pa su se ekonomski izvori zemlje mogli postepeno usmeravati sa mirnodopskog na ratni kolosek, bila je mogućna mobilizacija ekonomskog potencijala, primanje pomoći od saveznika i sl.

Za razliku od tog stanja, najnoviji razvoj u oblasti ratne tehnike i naoružanja može izazvati korenite promene opštih uslova vođenja rata. Veliki domet i količine proizvedenih i stokiranih savremenih borbenih sredstava i njihova razorna snaga omogućuju da se na velikim daljinama i prostranstvima, u stvari, na čitavoj teritoriji zaraćenih strana, tuku oružane snage protivnika i istovremeno

¹ Dovoljno je ako, ilustracije radi, navedemo podatke da su u ratovima 1812—1813. god. troškovi Rusije za ratno naoružanje iznosili 14%; u rusko-japanskom ratu 1905. godine već 25%, a u I svetskom ratu oko 60% ukupnih troškova rata. U drugom svetskom ratu, udeo troškova ratne tehnike penje se na 70—75% ukupnih troškova koji su za 4—5 puta veći od ukupnih troškova prvog svetskog rata. Drugi svetski rat je naročito ubedljivo pokazao da se za vođenje modernih ratova traže ne samo mnogobrojna armija, mornarica i vazduhoplovstvo, nego i proizvodne linije koje izbacuju tenkove umesto lokomotiva, avione umesto automobila, radare umesto radio-aparata itd.

razaraju objekti od vitalnog značaja. Na taj način nestaje granice između pozadine i fronta, a industrijski i demografski centri mogu postati čak i „rentabilniji“ ciljevi od rastresito raspoređenih vojnih štabova i jedinica na frontu. Ekonomika u tom slučaju ne samo što bi bila suočena sa ogromnim problemima, kao što su nedostatak energije, sirovina, radne snage, velike teškoće transporta i veza, nedostatak hrane, lekova itd. već se postavlja pitanje — neće li o ishodu rata biti odlučeno i pre nego što ekonomika uspe da se u potrebnoj meri oporavi od pretrpljenih udara.² A to je iz osnova drugačija situacija od one u prvim godinama drugog svetskog rata, kada je za prevođenje ekonomike SAD sa mirnodopskog koloseka na ratni, uz svu američku praktičnost, trebalo više od dve godine rada u mirnoj pozadini.

U dosadašnjoj obradi ove materije uglavnom smo se bavili iskustvima i gledištima ekonomski najrazvijenijih zemalja. To je, naročito u početku — dok je još trebalo istaknuti određene probleme ili postaviti pitanja — bilo sasvim u redu. Konačno, ta iskustva su najviše izučavana, publikovana i zbog toga lakše dostupna svakome ko želi da se njima bavi. Međutim, moramo sebi postaviti pitanje — kakvu objektivnu vrednost u našim uslovima imaju ova iskustva i gledišta, koliko su ona opšta i prihvatljiva za male, ekonomski nedovoljno razvijene zemlje, kao što je naša?

Iskustva našeg narodnooslobodilačkog rata, kao i niza revolucionarnih i oslobodilačkih pokreta, u stvari su nova, stečena u borbama protiv ekonomski, tehnički i brojno daleko superiornijih protivnika i njihove oružane sile. Ta iskustva su nam bliža i lakše prihvatljiva. Ali, uz svu svoju originalnost i specifičnost, ona su nastala u kvalitetno drugačijim opštim i posebnim uslovima od savremenih. Prema tome, ni ona ne bi mogla biti jednostavno preuzeta i primenjena.

Zato se postavlja pitanje — odakle početi, u kom pravcu tražiti rešenje ekonomskih problema koje može izazvati eventualni rat na našoj teritoriji?

Ove napomene mogu nekome izgledati suviše, jer se radi o manje-više poznatim stvarima. Međutim, i u našoj vojnostručnoj li-

² U vezi s tim karakteristično je mišljenje, izneto pre nekoliko godina u kanadskom časopisu „Canadian Army Journal“:

„Nemci su nam dva puta ostavili vreme koje nam je bilo potrebno da stavimo u pokret svoj veliki industrijski potencijal, da mobilishemo nacionalnu gardu i organizovane rezerve, da stvorimo mehanizam obavezne službe, da obrazujemo i obučimo velike kopnene, pomorske i vazduhoplovne snage koje smo stvorili. Oni su nam ostavili to vreme zato što su ih naše ogromne okeanske baterije sprečile da napadnu zemlju. Danas imamo osećanje da nam se neće više pružiti ovo „tampon-vreme“. Danas možemo biti izloženi veoma teškim napadima na samom početku sukoba. A to je najkorisniji cilj koji neprijatelj može da zamisli, jer ako je njegova akcija efikasna, naša mogućnost da mobilishemo ogromne unutrašnje izvore i industriju može se učiniti neefikasnom od samog početka.

To bi bio toliko primamljiv rezultat da ga nijedan inteligentan agresor ne bi mogao zanemariti. U svim planovima moramo voditi računa da vreme više neće biti na našoj strani, a da ćemo, verovatno, biti prva nacija koja će biti pogođena. U planovima moramo razmatrati ono što smo u stanju da uradimo odmah, smesta, a što bi služilo ciljevima bilo kojeg budućeg rata“.

teraturi, pa i dobrom delu naše prakse, može se naći ne malo primera nekritičkog iznošenja, šablonskog preuzimanja i primenjivanja raznih već odavno prevaziđenih gledišta i iskustava. To ima određene negativne posledice, jer može da stvori uverenje da smo pronašli adekvatna rešenja za svoje probleme, ali smo na taj način pasivizirali svoju praktičnu i teorijsku delatnost, umesto da ih podstičemo. A objektivno stanje upravo u tom pogledu, činimi se, ne ostavlja utisak da možemo biti mirni i zadovoljni. Naime, mnogi problemi iz te oblasti nisu ni u okviru sistema dovoljno sagledani, a pogotovu ne i zadovoljavajuće rešeni. Prema tome, tek nam predstoji naporan rad na ovom vrlo odgovornom društvenom poslu.

Pošto mislim da nam polazna osnova za dalja izučavanja ove materije mora biti naša koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata, njene osnovne postavke i principi, zadržaću se nešto više na tim postavkama i principima.

Naš opštenarodni rat bio bi po karakteru i ciljevima odbramben, pravedan. Bilo bi, međutim, pogrešno na osnovu toga zaključivati da takav karakter i ciljevi rata opredeljuju našu koncepciju vođenja rata kao izrazito odbrambenu, defanzivnu. Odbrana nezavisnosti zemlje ne može se u našim uslovima ostvariti bez oružane borbe u kojoj će se primenjivati, istina, različiti oblici borbenih dejstava, ali će ona u celini morati biti krajnje odlučna, visokoaktivna, napadna i ofanzivna. Takva dejstva mogu razvijati, pre svega, naše oružane snage ne samo na frontu nego i u pozadini neprijatelja i po čitavoj dubini teritorije. Oružane snage moraju na taj način stvarati uslove da se u pogodnom momentu na vojnom planu preuzmu strategijska inicijativa i tuče osnovna snaga agresora na našem ratištu. Osim neophodne dinamičnosti i sposobnosti prilagođavanja oblika borbenih dejstava uslovima savremenog rata, naše oružane snage moraju dejstvovati i u potpunoj saglasnosti sa opštom politikom zemlje. Međutim, u kompleksu naše narodne odbrane, oružane snage predstavljaju samo jednu komponentu, doduše glavnu i najznačajniju, ali nikako jedinu i u svemu dovoljnu. Odbrana nezavisnosti zemlje u savremenim uslovima traži da se čitavo naše društvo organizuje i organizovano uključi u takav sistem narodne odbrane koji će sa oružanim snagama sačinjavati jedinstven, integralni sistem odbrane, sposoban ne samo da obezbeđuje oružane snage i njihova dejstva nego i život, otpor i borbu čitavog našeg naroda, angažujući u tom cilju sve potencijalne ljudske i materijalne izvore i mogućnosti.

Takav integralni sistem odbrane kakav stvaramo, predstavlja u određenom smislu novinu u praksi, pa i u teoriji narodne odbrane. Kad kažem novinu, mislim, pre svega, na konkretne društvene i političke odnose koji bitno karakterišu društveni sistem socijalističke demokratije i samoupravljanja i na koji se organizacija narodne odbrane može i mora oslanjati. Kad ne bi bilo tako, u prošlosti bismo, kao i u savremenim uslovima, mogli naći dovoljno primera u kojima se teza o integralnosti odbrane odlučno zastupa bez obzira na to da li se to čini sa pozicija opasnosti od komunizma „... koji ugrožava svetski mir i unutrašnju stabilnost mnogih nacija“,³ ili sa po-

³ Iz predgovora „Nacionalnom planu gotovosti SAD za slučaj rata“.

zicija odbrane tekovina radničke klase. Bez tog novog kvaliteta, novih društvenih socijalističkih odnosa na kojima izrasta, naša koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata ne bi bila ni nova ni specifično naša. Ona je nova po tome što se u njoj polazi od radnog čoveka, građanina kao subjekta ukupnog našeg društvenog razvitka u miru i odbrane zemlje u slučaju rata. U tome se upravo izražava naša pozitivna teorijska i praktična kritika ukupnog dosadašnjeg iskustva i gledišta na probleme odbrane zemlje.

Izgradnja integralnog sistema narodne odbrane na tim osnovama zahteva, međutim, odlučno prevazilaženje u teoriji i praksi shvatanja koja još postoje i po kojima je odbrana zemlje isključiva briga državnih organa ili samo organa narodne odbrane. U tom pogledu i kod jednog dela naših kadrova postoje određene nejasnoće i dileme. Sasvim opravdano nameće se pitanje: otkuda te nejasnoće i dileme?

Kada su u pitanju naši vojni kadrovi, smatram da je jedan od glavnih uzroka toga dosta jak uticaj danas već prevaziđenih vojnih iskustava i gledišta u relativno dugom periodu posleratnog razvoja i izgradnje oružanih snaga. U našoj vojnostručnoj literaturi i publicistici, u programima vojnih škola, na raznim vežbama, ratnim igrama i sl. često se zapažao uticaj tog načina mišljenja, tih normi i iskustava. Nije ostalo nezapaženo prisustvo takvih uticaja i u tretiranju problematike našeg narodnooslobodilačkog rata. U isto vreme smo u oblasti vojnoteorijske misli relativno malo i nedovoljno tretirali i uopštavali iskustva takvih oblika borbe kao što su narodnooslobodilački i revolucionarni pokreti i različiti oblici klasne borbe. A u istoriji je moguće naći dovoljno primera, počev od Pariske komune (a i pre nje), preko oktobarske socijalističke revolucije, niza oslobodilačkih i revolucionarnih pokreta, pa do današnje borbe vijetnamskog naroda koji pokazuju da ishod oružane borbe, upravo zahvaljujući svesti i organizovanom narodu nije zavisio i ne zavisi isključivo od brojnog odnosa oružanih snaga, od kvaliteta i količine ratne tehnike, od manevra i taktičkih oružanih sukoba i sl, nego od toga — kakvi su opšti uslovi vođenja rata i konkretna strategijska situacija. Bogato iskustvo niza oslobodilačkih i revolucionarnih pokreta pokazuje da su u toku borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje naroda protiv regularnih oružanih snaga stvarane često ne samo vlastite oružane snage nego da su takvi pokreti u pojedinim zemljama i bez oružanih snaga, pa i bez oružane borbe, prisilili na kapitulaciju mnogo nadmoćnije protivnike. Ta iskustva imaju u savremenim svetskim uslovima naročitu vrednost, jer o njima moraju voditi i vode računa one snage koje, oslanjajući se na moć savremene ratne tehnike, žele da ugrožavaju suverenitet i demokratska prava drugih naroda. To onda u još većoj meri važi za one zemlje i narode kojima preti opasnost da postanu objekti ovih, agresivnih namera.

Uzroke ovakvih i sličnih nedostataka naše teorije i prakse treba tražiti i u nedovoljno razrađenoj koncepciji odbrane, s jedne, i nedograđenom našem sistemu neposrednog i društvenog upravljanja, s druge strane. Bili bismo, inače, nepravedni prema onom delu naših vojnih kadrova (i ne samo vojnih) koji je uvek pokazivao i pokazuje najveći interes za unapređivanje naše vojnoteorijske misli i prakse,

ako bismo ga smatrali isključivo odgovornim za izvesno zaostajanje u razradi problematike narodne odbrane. Postoji, prema tome, potreba da koncepcija narodne odbrane izađe iz anonimnosti i još više postane svojina društva u najširem smislu, kao i da se naš sistem dopuni i dogradi, kako bi mogao da zadovolji određene principe koje narodnoj odbrani nameću opšti i konkretni uslovi savremenog rata.

U razradi osnovnih postavki koncepcije narodne odbrane u raznim organima našeg društvenog sistema učestvuje danas zaista veliki broj kadrova raznih profila i zanimanja, kako u okviru radnih organizacija i organa društveno-političkih zajednica, tako i u okviru pojedinih privrednih i društvenih delatnosti, uključujući i odgovarajuće organe DSNO-a i komandi. Postoji i dosta značajna praksa i iskustvo stečeno kroz različite poslove u vezi sa pripremama privrede za rat, kao što je izrada ratnih planova, raznih uredbi i drugih propisa i sl. Ali u isto vreme postoji i čitav niz problema koji nisu dovoljno izučeni, ili oprečnih gledišta u vezi sa nekim važnijim pitanjima. Zbog toga se javlja potreba da kroz jednu organizovanu razmenu mišljenja izgrađujemo jedinstvene poglede i stavove po takvim pitanjima. U tom smislu bi trebalo shvatiti i ovaj pokušaj razmatranja nekih važnih pitanja iz tog domena, kao što su:

- organizacija i rukovođenje privredom sa stanovišta uslova i potreba savremene narodne odbrane;
- materijalne pripreme u privredi i
- mesto i uloga organa društvenog sistema u pripremama privrede za odbranu.

U razmatranju ovih problema polazi se od ocene fizionomije i karakteru eventualnog budućeg rata i osnovnih zadataka privrednih delatnosti u ratu, kao što je obezbeđivanje osnovnih potreba oružanih snaga, minimalnih životnih potreba stanovništva, uslova i sredstava za zaštitu života ljudi i materijalnih dobara. Za izvršenje navedenih zadataka privredne delatnosti moraju u miru izvršiti odgovarajuće pripreme. One se, u širem smislu, mogu označiti kao organizacijske i materijalne.

ORGANIZACIJSKE PRIPREME

Osnovni cilj organizacijskih priprema u privredi jeste — osposobiti mirnodopsku organizaciju privrede da odgovori ratnim uslovima i zadacima. Pri tome treba imati u vidu da ni u mirnodopskom ni u ratnom stanju nema potpuno autonomne delatnosti u privredi. Nemože se, na primer, zamisliti rad industrije bez saobraćaja (drumskog ili železničkog, rečnog ili pomorskog i slično) ili poljoprivrede itd. Isto tako se ne može zamisliti saobraćaj ili poljoprivreda bez drugih delatnosti privrede. Pored toga, postoji i unutrašnja povezanost i zavisnost u okviru pojedinih privrednih delatnosti koje utiču na rad pojedinih industrijskih grana, kombinata ili radnih organizacija. Nije, na primer, moguće zamisliti rad bilo koje grane industrije u miru, pa ni u ratu, bez sirovina pogonske energije, radne

snage, saobraćaja i sl. Osim toga, nema gotovo nijednog industrijskog, građevinskog, železničkog preduzeća koje se može smatrati autonomnim, odnosno koje ne bi bilo upućeno na poslovnu saradnju, kooperaciju na užem ili širem teritorijalnom području. Drugim rečima, postoje tolike međusobne veze i zavisnosti koje se u savremenoj ekonomici najčešće ne završavaju ni u okvirima jedne državne teritorije, nego daleko prelaze te granice. Kolike bi rezerve i kakav bi sve asortiman morao stvarati onaj privrednik koji bi želeo da za svega deset dana bude sam sebi dovoljan! A kako bi to tek izgledalo za jednu privrednu delatnost ili za čitavu privredu zemlje, nije teško zamisliti.

Čak i klasični rat, pa i lokalnog karaktera, sigurno, narušava „tradicionalnu“ uhodanost privrednih tokova, kida dugo uspostavljane odnose i veze unutar privrednih delatnosti, grana i radnih organizacija. Dakle, ni relativno mirna pozadina pojedinih zemalja u drugom svetskom ratu nije bila bez krupnih problema ove vrste. Šta onda da se kaže o problemima takve vrste koje bi stvorio savremeni rat? On ne samo što bi sigurno mnogo više narušio tu povezanost i zavisnost, i to za duže vreme, nego bi rastrojio i one veze unutar pojedinih radnih organizacija, grana i privrednih delatnosti unutar čitave privrede, koje, verovatno, nikad do sada nisu bile u tom stepenu narušene. Izgleda da bi tada teritorijalno odvajanje delova privrednih delatnosti od celine (bilo da su nastali kao posledica posedanja nekih delova teritorije, ili većeg rušenja, kontaminiranja i sl.) isključilo mogućnost vertikalnog i horizontalnog povezivanja tih delatnosti ili grana, ili bi se te veze uspostavljale vrlo teško i mnogo ređe nego u miru. To važi i za celu privredu i u isto vreme određuje funkciju viših organa uprave ili direkcija, udruženja i sl. koji u miru deluju na uspostavljanju neophodnih odnosa i veza.

To su činioци o kojima se apsolutno mora voditi računa kad se razmišlja o prilagođavanju mirnodopske organizacije privrede ratnim uslovima. Upravo zbog toga ima punog opravdanja teza o elastičnoj organizaciji koja bi bila sposobna da reaguje na sve promene i da pri tome obezbedi maksimalna naprezanja privrede u izvršavanju osnovnih zadataka. Po svemu izgleda da osnova takvog organizovanja moraju biti radna organizacija i komuna koje su u stanju da osiguraju minimum autonomije, kako b' se bar delimično ublažile posledice narušavanja jedinstva privrede. Na toj osnovi mogla bi se dograđivati organizacija na nivou širih ekonomskih i političkih regiona i društveno-političkih zajednica. Drugim rečima, odnosi u organizaciji nužno bi se uspostavljali odozdo nagore, zavisno od uslova i mogućnosti, a ne obrnuto. Takva koncepcija istovremeno proizlazi iz našeg sistema samoupravljanja, zasnovanog na radnoj organizaciji i komuni. Ona ne isključuje potrebu teritorijalno šireg povezivanja, jer bi takvo povezivanje bilo od ogromnog značaja, ali predstavlja jedino realno prilagođenje ovim problemima. Ukoliko bi ovakva koncepcija bila prihvaćena, svi društveni organi i faktori u privredi trebalo bi još u miru da deluju na uspostavljanju baš takve ratne organizacije,

jer bi u najvećem stepenu zadovoljila ne samo u ratu nego i u svim vanrednim prilikama.

Druga komponenta organizacijskih priprema je prilagođavanje sistema rukovođenja ratnim uslovima i zadacima. I organizacija i sistem rukovođenja privrednim delatnostima moraju biti postavljeni tako da obezbeđuju maksimalno naprezanje i racionalan rad, da bi delatnost (ili privreda u celini) postigla najveće moguće efekte u izvršavanju osnovnih zadataka. U ratu ili uopšte u vanrednim prilikama mogu nastupiti okolnosti u kojima neće biti moguće osigurati rukovođenje celom delatnošću iz jednog centra. Bez obzira na mirnodopsku praksu deatizacije rukovođenja, u vanrednim prilikama kao što je rat, i nama bi verovatno odgovarao veći stepen centralizacije rukovođenja; naročito u odnosima između privrednih delatnosti, grana i unutar grana. Ali u savremenim ratnim uslovima to se zaista ne može obezbediti, i zadržavanje takvih gledišta odražava, u najmanju ruku, nerazumevanje osnovnih stvari. To se isto može reći i za ona gledišta koja apsolutno negiraju potrebu centralizovanog rukovođenja i gde bi to bilo objektivno nužno i moguće. Uzmimo, na primer, da veći delovi teritorije naše zemlje koji predstavljaju određene ekonomske i privredne celine, budu pošteđeni od većih razaranja. Da li bismo se morali odreći svake vrste i svih metoda usmeravanja, koordiniranja napora privrede teritorije? Mislim da to ne bismo smeli učiniti. Takvo usmeravanje i koordiniranje ne moraju nužno dolaziti u sukob sa samoupravnim pravima neposrednih proizvođača i radnih organizacija, ne moraju dovesti do ukidanja samoupravljanja, upravo zbog toga što se i ono samo mora prilagođavati vanrednim prilikama. Ali bi bilo pogrešno graditi sistem rukovođenja privredom na pretpostavci ukidanja ili ograničavanja samoupravljanja vansistemskim merama. Prema tome, u ratu ili uopšte u vanrednim prilikama mogu nastupiti okolnosti u kojima neće biti moguće rukovođenje celom jednom privrednom delatnošću, granom ili celom privredom iz jednog centra. U tom slučaju rukovođenje će biti na lokalnom principu. Danas ne možemo predvideti kakve sve okolnosti mogu nastupiti, pa, prema tome, ne možemo ni organizaciju i sistem rukovođenja precizno utvrditi, nego samo u načelu. Zbog toga ova pitanja treba elastično rešavati, polazeći od toga da ćemo u vanrednim prilikama imati onakav sistem rukovođenja u privredi koji nam najviše garantuje izvršavanje osnovnog zadatka. Međutim, činjenica je da nijedan sistem rukovođenja u našim uslovima ne može biti efikasan ukoliko negira samoupravljanje, odnosno ukoliko nije na njemu građen.

Svaka privredna delatnost, grana ili preduzeće ima sopstvene specifičnosti, počev od uslova proizvodnje, preko tehnologije, načina snabdevanja itd. To je odraz savremene društvene podele rada u procesu proizvodnje. Znači da se ni u jednoj grani ili delatnosti ne bi mogli izvršavati zadaci bez stručnog kadra i radnika koji tu rade i u miru. Zbog toga u okviru mobilizacijskih priprema treba predvideti i obezbediti prvenstveno takvu stručnu radnu snagu koja će odgovoriti ulozi te delatnosti u vanrednim prilikama. Bilo bi normalno da

mirnodopska obuka ovog kadra bude regulisana tako da se stručnjaci obučavaju na poslovima koje će u ratu najverovatnije raditi, a ne da se, na primer, inženjer iz elektroprivrede obučava u rukovanju bazukom i sl. A takvih anomalija imamo danas. Naravno i takvoj radnoj snazi potrebna je dopunska obuka.

U vezi sa ovim prilagođavanjem delatnosti privrede ratnim uslovima, vanredno je važno blagovremeno donošenje odgovarajućih normativnih akata, uputstava i sl. Tu se jasno mora reći da ratno stanje nije isto što i mirnodopsko. Izgleda da se u nekim stvarima neće moći izbeći i suštinsko revidiranje nekih mirnodopskih propisa iz oblasti samoupravnih prava. Tako, na primer, može nastati situacija kada neće moći biti poštovano pravo radnika da menja mesto zaposlenja ili vrstu posla, ili pravo radne organizacije da po svom nahođenju sklapa poslovne aranžmane, raspolaze osnovnim i obrtnim sredstvima, da stvara svoj proizvodni plan nezavisno od ratnih potreba i sl. U svakom slučaju materija je vanredno osetljiva i treba postupati pažljivo. Postoji u tom smislu nekoliko mogućnosti: može se stati na stanovište da tu materiju regulišemo odgovarajućim dopunama ili izmenama mirnodopskih propisa, ili da je u celini regulišemo posebnim ratnim propisima, ili kombinovano.

MATERIJALNE PRIPREME

Materijalne pripreme obuhvataju u prvom redu stvaranje neophodnog minimuma rezervi (robnih, valutnih i deviznih) na koje bi se delatnosti bar privremeno mogle osloniti u toku izvršavanja osnovnog zadataka u vanrednim prilikama. Taj kompleks rezervi treba ozbiljno proučiti sa raznih aspekata, počev od ekonomskih mogućnosti i potreba, pa preko obima, asortimana i razmeštaja, kao i nivoa društveno-političke zajednice na kome i za koje namene treba formirati i održavati takve rezerve. Neki elementi tog problema određeni su objektivnim položajem i mogućnostima zemlje da stvori sredstva, proizvede ili ih na drugi način obezbedi. Međutim, rešenje problema zavisi u većoj meri od sposobnosti i spremnosti radnih organizacija, društveno-političkih zajednica, asocijacija proizvođača i drugih da svojom poslovnom politikom i načinom raspodele utiču na stvaranje rezervi. Sposobnost ovih faktora izražavala bi se u iznalaženju adekvatnih ekonomskih, tehničkih i organizacijskih rešenja kojima bi se obezbedilo da stvorene rezerve imaju svoju ekonomsku funkciju kao elemenat stabilizacije privrede i u mirnodopskim uslovima. Ovo se, naravno, ne odnosi na rezerve oružanih snaga, koje ne mogu imati takav tretman i funkciju.

Stvaranje najneophodnijih tehničkih, tehnoloških i proizvodnih uslova za proizvodnju takođe spada u materijalne pripreme. Rezerve, i pod najpovoljnijim uslovima, mogu biti rešenje za relativno kratak period, a posle toga se društvo može i mora osloniti na intenzivno korišćenje vlastitih privrednih i prirodnih izvora, a eventualno i na pomoć izvana. Prema tome, neki vitalni kapaciteti u raznim delatno-

stima moraju biti osigurani, i to se ne bi smelo ostaviti slučaju. Njihovu veličinu i mogućnosti u našim prilikama određuje ekonomska snaga zemlje, ali to ne znači da racionalan i smišljen rad ne obećava više. Zbog toga i ovu, vrlo kompleksnu materiju treba solidno izučavati.

Ovom prilikom, ilustracije radi, razmotrićemo nekoliko važnijih privrednih delatnosti, kao što su industrija, poljoprivreda, veze i saobraćaj, da bismo pokazali u kom pravcu idu naša nastojanja u dosadašnjoj praksi.

Osnovna orijentacija u delatnosti industrije bila je do sada na obezbeđenju:

— proizvodnje finalnih proizvoda prioriternog asortimana, kao što su: municija, lako pešadijsko naoružanje i oprema, lakša inženjerska sredstva za zaprečavanje i rušenje, sredstva za RBH-detekciju i zaštitu, lakša i jednostavnija sredstva veze i rezervni delovi koji se najviše troše, lekovi, sanitetski materijal, odeća i obuća, razni proizvodi industrije namenjeni ishrani i sl.;

— remonta sredstava naoružanja, ratne tehnike i opreme, saobraćajnih sredstava, postrojenja namenjenih proizvodnji prioriternog značaja i proizvodnje potrebnih rezervnih delova;

— najneophodnije pogonske energije postojećim elektroenergetskim sistemom, lokalnih izvora elektroenergije, pogodnog rasporeda rezervi tečnih goriva i eksploatacije prirodnih izvora čvrstih goriva.

Materijalne pripreme u tom domenu obuhvataju izgradnju podzemnih objekata, adaptaciju prirodnih kapaciteta, neophodnih rezervi sirovina i reprodukcioni materijala, izvora pogonske energije, ljudstva itd. — neophodnih za obezbeđivanje proizvodnje prioriternih artikala; to su, pojedinačno uzeto, i najskuplji poduhvati koje, međutim, nije moguće izbeći, jer takve poduhvate, prema rečima jednog italijanskog autora, „treba smatrati kao premiju za osiguranje protiv mnogo većih šteta koje bi pretrpela nacija pa i zemlja, ako bi bila nepripremljena“. Zbog toga se traže mogućnosti da se ovi kapaciteti koriste i za mirnodopske potrebe, kao i druga rešenja koja smanjuju troškove.

Pored ovoga, tu dolaze i sve potrebne pripreme za proširivanje industrijske osnove ekonomskog potencijala preorijentacijom kapaciteta koji su povoljno razmešteni i bolje prirodno zaštićeni. Za takve kapacitete moraju se na vreme obezbediti potrebne recepture, tehnička dokumentacija, alati, sirovine ili reprodukcioni materijal koji može biti od posebnog značaja. Naravno da se i ovde orijentišemo na objekte i kapacitete koji najviše nude sa stanovišta naših geostatijskih procena.

U ove materijalne pripreme dolazi i ušteda u energiji, sirovinama i repromaterijalu, radnoj snazi, kritičnim mašinama i sl. obustavljanjem one proizvodnje koja nema značaja sa stanovišta strogo ratnih potreba, kao što su, na primer, proizvodnja luksuznih artikala, igrački i sl. Na taj način bi se oslobodile značajne rezerve u mašinama, energiji, materijalu i radnoj snazi i stvorili uslovi za razvoj

šire mreže remontnih kapaciteta i proizvodnju po uprošćenju tehnologiji i sl., u čemu imamo dosta iskustva. Tu spadaju i neophodne mere zaštite ljudi i sredstava.

U domenu poljoprivrede naša osnovna orijentacija ide za tim da se prvenstveno obezbedi:

— zaštita zatečenih rezervi ljudske i stočne hrane i poljoprivrednih prinosa ukoliko se nalaze u fazi dozrevanja; tu se misli na veće količine ovih proizvoda ukoliko su koncentrisani na jednom mestu, na zaštitu od požara, RBH — kontaminacije i sl.; najefikasnija zaštita se postiže blagovremenom disperzijom i sklanjanjem na sigurnija mesta; od najvećeg je značaja, u vezi s tim, stanje u kome se nalaze rezerve poljoprivrednih proizvoda, tj. stepen njihove industrijske prerade, način pakovanja i sl.;

— proizvodnja artikala ishrane, naročito u područjima više zaštićenim od mogućih neprijateljskih dejstava; u obzir dolaze u prvom redu naša centralna područja, koja bi u tom smislu trebalo mnogo intenzivnije izučavati i razvijati; treba imati u vidu da je poljoprivredna proizvodnja vanredno osetljiva i na vremenske prilike zbog dužine ciklusa proizvodnje, potrebne mehanizacije, radne snage, veštačkih đubriva i sl. U proizvodnji i preradi određenih artikala ishrane važnu ulogu ima odgovarajuća industrija za preradu.

Prema tome, materijalne pripreme u domenu poljoprivrede treba da budu usmerene na stvaranje i pogodan razmeštaj rezervi prehrambenih proizvoda i osposobljavanje poljoprivrede kao delatnosti za proizvodnju i pod najnepovoljnijim uslovima. Ishrana će, u svakom slučaju, biti vanredno težak problem. Od rešavanja tog problema veoma mnogo će zavistiti ne samo rad ostale privrede u ratu nego i uspešno vođenje oružane borbe.

U domenu priprema veza i saobraćaja, orijentacija bi morala da bude pre svega na:

— organizovanje sigurne i efikasne službe izviđanja, obaveštavanja i uzbunjivanja, jer od njenog funkcionisanja zavisi u najvećoj meri mobilizacija oružanih snaga, sklanjanje, evakuacija i disperzija stanovništva i robnih fondova iz velikih gradova i sprovođenje drugih mera zaštite i spasavanja;

— organizovanje savremenog sistema veza komandovanja i rukovođenja za potrebe oružanih snaga, rukovodstava društveno-političkih zajednica i njihovih organa, a zatim jedinica i službi zaštite i spasavanja, privrede i sl.;

— organizovanje neophodnih veza za potrebe informisanja naše i svetske javnosti o događajima u zemlji i inostranstvu, agitacione i propagandne delatnosti itd.;

— pripreme drumskog, železničkog, pomorskog i rečnog saobraćaja za najneophodnija prevoženja; treba imati u vidu da će svi vidovi saobraćaja raditi pod izuzetno nepovoljnim uslovima na prevoženju za potrebe oružanih snaga, zaštite i spasavanja stanovništva i za potrebe privrede.

Da bi se obezbedilo izvršenje ovako obimnih i važnih zadataka veza i saobraćaja u ratu ili vanrednim prilikama, neophodno je

na vreme ih prilagoditi takvim uslovima rada, odnosno sprovesti određene mere na tom planu u mirnodopskom periodu. Među najvažnije zadatke u području veza spada integrisanje svih sadašnjih veza JPTT, JŽ, jugoslovenske elektroprivrede, JNA i drugih korisnika u jedinstveni jugoslovenski sistem veza i telekomunikacija, čija bi osnovica bio sistem veza JPTT. Da bi se tako integrisan sistem veza učinio sigurnim i efikasnim, neophodno ga je dopuniti sistemom pomoćnih i pokretnih centara veza, a kroz materijalne rezerve obezbediti uređaje za potreban broj relejnih pravaca koji bi se koristili za premošćavanje narušenih stacionarnih pravaca ili za direktne veze. Prema tome, u pripremama veza, materijalna ulaganja treba da budu u prvom redu usmerena na uspostavljanje jedinstvenog, integralnog sistema veza koji bi bar u početnom periodu ili u prvim danima rata bio jedan od najvažnijih elemenata odbrane. Prema razvoju situacije u docnijim fazama, sistem veza bi se prilagođavao potrebama, ali uvek sa tendencijom održavanja jedinstva sistema u maksimalno mogućnoj meri.

Za razliku od sistema veza, drumski, železnički, a još više pomorski i rečni saobraćaj, mogu biti relativno vrlo lako narušeni. Dovoljno je, na primer, da nekoliko objekata, kao što su važna saobraćajna čvorišta, prelazi preko reka, uski prolazi i sl., budu pogodeni i klasičnim napadnim sredstvima, pa da se teško uspostavi normalan saobraćaj. Drumski saobraćaj, u tom smislu, izgleda elastičniji od železničkog, a pomorski nešto više od rečnog. S obzirom na takvu situaciju, materijalne pripreme u oblasti saobraćaja trebalo bi da budu orijentisane na stvaranje potrebnih rezervi za održavanje sredstava saobraćaja (raspoređenih prema proceni kritičnih mesta), obezbeđivanje rezervi pogonske energije i remont sredstava. Isto tako je važno imati spremnu operativu za brzo otklanjanje posledica rušenja saobraćajnica, zaštitu objekata i prevoznih tereta.

MESTO I ULOGA ORGANA DRUŠTVENOG SISTEMA U PRIPREMAMA PRIVREDE ZA ODBRANU

Sprovođenjem ovakvih i sličnih programa u privredi stvorili bi se minimalni, ali neophodni uslovi za dalje delovanje na osposobljavanju naše privrede za izvršavanje zadataka u vezi sa odbranom zemlje. Međutim, za kompleksnije, šire poduhvate u privredi, sasvim je nedovoljno angažovanje samo pojedinih organa, u dosadašnjoj praksi gotovo isključivo organa narodne odbrane. Organizovanje privrede i njeno opšte usaglašavanje sa potrebama odbrane može se ostvarivati samo kroz društveni sistem, njegove organe i organizacije, njihove odluke i rešenja, a to znači:

— kroz odgovarajući uticaj koji ti organi vrše (svaki u svom domenu nadležnosti) na njen mirnodopski razvoj; ovde se misli pre svega na dovoljno izučenu i osmišljenu politiku, u prvom redu predstavničkih tela, njihovih političko-izvršnih organa i organa uprave svih društveno-političkih zajednica i radnih organizacija;

— kroz neposredne pripreme za rad u ratnim uslovima, odnosno izradu odgovarajućih planova, ratnih propisa itd.

Uticao na mirnodopski razvoj ekonomike u smislu njenog usaglašavanja sa potrebama odbrane, toliko karakterističan danas za niz zemalja u našim uslovima, bar prividno, izaziva određene nejasnoće, probleme i teškoće. Iako se ne može osporiti činjenica da će naše društvo u ekonomskom pogledu biti osposobljeno za odbranu upravo toliko koliko u tom pogledu učini kroz čitav svoj doratni razvoj, ipak ne možemo naš ekonomski razvoj osetnije podređivati interesima rata. Savremeni rat, kao što je već rečeno, ne pruža nikakve izgleda da se u toku samog sukoba nešto efikasnije preduzme. Ali snažna, intenzivno u miru razvijena ekonomika, predstavlja najvažniji oslonac odbrani zemlje. Nije teško pretpostaviti koliki značaj u tom pogledu može imati savremena urbanizacija, razvijena infrastruktura, sa mrežom komunikacija, naftovoda, elektroenergetskim i uopšte tzv. velikim sistemima, servisima, razvijenom poljoprivredom, trgovinom i sl. Drugim rečima, ne radi se o tome da se normalan mirnodopski razvoj ekonomike podređuje interesima rata, nego da se taj razvoj konstantno izučava i sa stanovišta odbrane zemlje, i da se u njega ugrađuju i takvi elementi. A to je stvar politike ekonomskog razvoja zemlje, dakle, svih onih faktora i elemenata sistema socijalističke demokratije i samoupravljanja koji u tom području deluju. Bitno je da interesi odbrane zemlje budu stalno prisutni u mirnodopskom privrednom razvoju, da se kroz njega prirodno realizuju kao integralni deo raznih ekonomskih odluka, ekonomsko-tehničkih rešenja i sistematskih propisa, kao što su na primer:

— društveni planovi privrednog razvoja (dugoročni, srednjoročni i godišnji) od federacije do komune i radne organizacije;

— politika rezervi;

— raspodela dohotka i društvenog proizvoda, finansije, bankarski i kreditni sistem;

— politika i planovi razvoja infrastrukture;

— naučnoistraživački rad;

— razni zakoni, propisi i tehnička regulativa itd.

Dakle, sistematsko ugrađivanje elemenata narodne odbrane u normalan mirnodopski ekonomski i privredni razvoj, kroz takve ekonomske odluke i rešenja sistema, predstavlja najprirodniji put za optimalno zadovoljavanje interesa odbrane u privrednim delatnostima. Ali to zahteva da uvek znamo šta hoćemo i kako to možemo postići, odnosno sistematsko izučavanje ove materije, poznavanje mehanizma i procesa pripremanja i usvajanja ekonomskih odluka. Samo tako se može postići da koncepcija odbrane postane stvar sistema i da se kroz sistem u praksi materijalizuje. Takvo prilaženje u najvećem stepenu opredeljuje organizaciju i rukovođenje privredom u slučaju rata ili uopšte u vanrednim prilikama.

Prema tome, nisu potrebni neki posebni organi izvan sistema ili paralelni njemu — dovoljan je samoupravni mehanizam, dograđen i osposobljen da može rešavati i ove zadatke.

Područje neposrednih ratnih priprema je takođe veoma kompleksno. Međutim, tu imamo, kao što je već rečeno, dosta uhodanu praksu i iskustvo kadrova koji na tim poslovima dugo rade. Ali ni u tom području nismo sasvim oslobođeni raznih etastičkih i prevaziđenih shvatanja i navika. Ovim poslovima bave se često pojedinci i uže komisije; njihov rad je isuviše obavijen velom tajnosti i zbog toga nepristupačan kolektivu i njegovim organima upravljanja koji treba da budu osnovni nosioci i realizatori ovih naših koncepcija. Samo širim oslanjanjem na radne ljude — na neposredne proizvođače, njihovu inicijativu i odgovornost za odbranu tekovina revolucije u našem sistemu neposrednog samoupravljanja, možemo očekivati da odbrana zemlje u punom smislu reči postane pitanje brige i odgovornosti čitavog društva.

Pukovnik

Paja SAMARDŽIJA